

Gábrity Molnár Irén **Rehák László munkatársa voltam**

Rehák Lászlóval több, mint 20 éven át volt alkalmam együtt dolgozni, főleg az egyetemi dolgok, az óratartás, tankönyvírás és a kutatómunka területén (1973-ban ismertem meg, mint első éves közgazdászhallgató). Én őt nem ismerhettem, sem úgy, mint „vérmes” kommunistát, sem mint szigorú igazgatót vagy főszerkesztőt. A Közgazdasági kar tanáraként láthattam, hogy másokkal legtöbbször szerény, zárkózott volt, de ha önérzetébe tapostak, akkor kikelt magából, meglepetésszerűen kritikus, kellemetlen is tudott lenni. A munkatársai közül, csak azokkal volt nyílt és közvetlen, akiket erre sok év utáni együttműködés során érdemesnek tartott. Nagyon kevés embernek beszélt a múltjáról, vagy önmagáról és ritkán.

Mivel én a nagybecskereki Gimnáziumban érettségiztem, egyszer elmesélte, hogy a Rehák családi sírbolt is az ottani temetőben található. A Rehák ősök iskolázott emberek voltak, egy nagybácsi püspök volt. A nagyapa Torontál Vármegyében Nagybecskereken városi közjegyzőként dolgozott. Rehák László apja Kikindán a katolikus egyház jogásza volt.

Mindössze néhány alkalomra emlékszem, amikor magánéletéről hosszasan mesélt: gyermekéveiről, vagy például, a zaklatott kisiskolás és egyetemi éveiről Pesten, a szökésekről, börtönről, öngyilkossági kísérletéről a Sárga ház pincéjében. Rádöbbentem, hogy ő tulajdonképpen sokszor és sokat tépelődik és a gátlásait a kora gyermekkorából hozta magával... Elmondta, hogy „sajnos kommunista volt, mert nem lehetett akkor más...”- ehhez nem kért soha megbocsátást se feloldozást. Akkor még nem értettem, hogy miért állította azt, hogy egy életen át a szerbek szemében nagy nacionalista volt, a magyarok szemében pedig nem elegendő nacionalista... Ettől a minősítésektől sose tudott megszabadulni.

A napokban átgondoltam a vele töltött évtizedeket. Vagy ugyanabban az irodában, vagy egy szomszédos irodában dolgoztunk, egymáshoz közel. Soha nem volt hangos vitánk és soha nem vesztünk össze, a szó bármilyen értelmében sem. Ugyanakkor, nem volt könnyű követni őt: segítőkész volt, de számon kérő és teljesítménykövetelő. Nem kertelt a véleményével, velem szerencsére mindig nyílt és őszinte volt (tetszett az nekem, vagy nem). Első kézből hallhattam a politikai véleményét, vagy a szakmabeli álláspontjait. Volt alkalmam tárgyalni/vitázni Edvard Kardelj-al, Bakaric-al, meg az „autonómás” vajdaságiakkal. Rengeteg magyarországi és vajdasági értelmiségit, vagy közéleti személyt ismert. Sokat tudott a Várady családról, Bori Tanár úrról, Herceg Jánosról, vagy a fiatal Symposium-osokról. Többek között személyes tapasztalatait (és találkozásait) mesélte el Illyés Gyuláról, vagy annak barátjáról Veres Péter íróról (aki a Nemzeti Paraszt Párt vezére, majd Kossuth díjas novelista és a Magyar Írók Szövetségének elnöke volt), Juhász Ferenc költőről, Kovács András Kossuth-díjas filmrendezőről, a Korunk társadalomtudományi folyóirat főszerkesztőjéről (Gáll Ernő Kolozsvárról). Erdélyből vendég volt nála még: Sütő András, Kányádi Sándor, Szemlér Ferenc, Lászlóffy Aladár, Páskándi Géza, Farkas Árpád.

Fontos emberekkel találkozott még nyugdíjas korában is, államfők, belföldi és külföldi politikusok, nagykövetek, egyetemi tanárok, írók. Valahogy Belgrád és Pest között félúton volt a szabadkai Rehák ház. Mesélt Hangya András leveleiről, barátságáról (a tanár úrnak adott Hangya grafikonok és a levél most nálam van). Kár hogy senki se kérte meg Rehákot még élt, hogy írja meg emlékiratait, vagy beszéljen azokról a budapesti, vagy a Londonban élő emigráns írókról, amerikai, kanadai vendégekről, akik nála jártak... Beszélt, írt és olvasott magyarul, szerbül, németül, angolul és franciául. Nagyon sok könyvet olvasott és úgy kezelte munkatársait, mintha ők is mindazt elolvasták volna. Rengeteg levél, telefonbeszélgetés

tanúja voltam. Ezekkel az információkkal sose éltem vissza. Ma is meggondolom, hogy ebből kinek mit mondok el, hiszen a Rehák-jelenség valóban komplex dolog és kikutatásra vár.

Úgy gondolom, hogy a Rehákról alkotott ma keringő álláspontok kontradiktórikusak, pedig az utókornak (a korszakváltások összefüggésében) egyszer szembesülni kell majd az Ő egyéniségének és tevékenységének egy tárgyilagos jellemzésével. Az elmúlt évszázadban a gyorsan változó zűrzavaros politikai időkben sok közéleti személy tényszerűen nem tudott úgy „helyezkedni” hogy pozicionálásával mindenkinek megfeleljenek. Rehák tanár úr 1922-ben a Trianoni események árnyékában született, vallásos családban nőtt fel, de ifjúkorára meggyőződéses kommunista lett.

Miután csalódott a nagyszerb politikai pártéletben fokozatosan a civil mozgalom felé terelődött a figyelme. Emlékszem, hogy többször azon vitatkoztunk, miért ne iratkozzak a szociológiai vagy szociálpszichológiai doktori kurzusra, amit szívem szerint választottam volna. A belgrádi karon kemény pártideológiával keresztülszótt szociológiát tanultak, nem pedig empirikus kutatási módszereket. Ezért, igyekezett rábeszélni arra, hogy a belgrádi Politikai Karon doktoráljak, mégpedig a szakszervezeti mozgalom elemzésének és jövőjének a témájából. Akkoriban a lengyel *Szolidaritás* (lengyelül Solidarność) szakszervezeti *mozgalom* hatása alatt voltunk és Lech Wałęsa volt sok egyetemista példaképe.

Rehák tanár úr akkoriban a kötelező órái mellett egyetemista szekciókat is vezetett. Külön foglalkozott a tehetséges fiatalokkal, vitatribünöket szerveztetett. Kereste azokat a fiatalokat, akiknek saját véleményük van, gondolkodnak, esszéket írnak. „Olyan magyarok kellenek, akiknek önálló álláspontjuk van.” – mondta. Sok energiát fektetett a folyóirat szerkesztésébe. 1978-1995 között a *Létünk* szerkesztőség tagjaként nem voltam bennfentes, ugyanis Rehák akkor a munka lényegét Árokszállási Borza Gyöngyivel végezte el. Az volt az elképzelése, hogy a vajdasági értelmiségieket és fiatal magyar tudósokat a folyóirat köré csoportosítsa és kutatóműhelyt hoz létre az anyanyelven ápoló tudományosság számára.

A Közgazdasági kar mellett órákat vállalt Újvidéken a Bölcsészeten, Szabadkán az Építőmérnökin és az Óvóképzőben, valamint a Műszaki Főiskolán is. Mindenhova elment, ahol magyarul tarthatott órát. Ez persze azt jelentette, hogy a tanársegédeit cipelte magával ezekben a felsőoktatási intézményekbe. Volt ahol Szociológiát, máshol Társadalomtudományok alapjait, vagy Önigazgatású szocializmust kellett tartanom. Szörnyű volt! Ő csak azt magyarázta: „...mindegy mi a tantárgy neve, az a dolgod hogy együtt tartsd a magyar ajkú hallgatókat, beszéljenek/vitatkozzanak magyarul, ismerjék meg egymást, szervezkedjenek...” A nyolcvanas években minél erőteljesebben szervezte a magyar nyelvű oktatást a Közgazdasági karon, különösen dékánása idején, annál több magyar tanerőt tudott felvenni. Bevezette azt, hogy ha valaki két nyelven tanított, plusz járadékot érdemelt. Ezt bizony jó néhány szerb kolléga megelégette! Bírálták, támadták és izolálták – nyugdíjba menetele előtt igyekeztek minden fontos intézményi döntésből kizárni. Csalódottan ment nyugdíjba. Otthon nem találta a helyét. Törődött a puli kutyájával és a macskákkal is; újságot olvasott, jegyzetelt, a rádióban szerepelt. A tankönyvnek szánt kéziratát a Forum már nem publikálta.

Rehák László kapcsán az az érzésem, hogy életútjának a változatos és fordulatos mozzanatait még mindig nem tudjuk tárgyilagosan kielemezni. Erre nem készült fel a vajdasági (sem a magyar, sem a szerb) nyilvánosság. Különösen a szerb értelmiségiek és egyetemi körök kezdenék el újra az ellene irányuló támadást, hogy igazolni tudják, miért fosztották meg dékáni funkciója után attól a készségétől, hogy egyszer is utána betegye a lábát a

Közgazdasági karra. Nyugdíjas éveiben a munkatársai közül csak én jártam el, a karhoz közeli családi házukba. Nem hívott, de ha elmentem azt se tudta hova tegyen. Sok könyvet kaptam tőle ajándékba.

Rettenetesen sokat vívódott idős korában is; a tenni akarás mindvégig benne volt, de nem találta a helyét. Akkor jött egy új periódus: 1990-ben az otthonában együttműködtünk a Magyarorsággutató Tudományos Társaság megalapításán és beindításán. Akkoriban újra politizálni kezdett a VMDK-ban; minduntalan nyüzsgött volna a közéletben; minden március 15-én (a 90-es években ez még rendhagyó eseménynek számított) kirakta a kokárdát és a magyar zászlót a családi háza erkélyére. Egészségi állapota akkor már megromlott. Halála előtt néhány évvel kifejezetten vallásos lett. Sűrűn eljárta a közeli templomba. Arra is felkért, hogy legyen esküvőtanúja a szabadkai Kistemplomban, amikor P. Rózsát ott is elvette feleségül.

Elmondhatom, hogy Rehák tanár urat jól ismertem. Nem titkolta előttem, hogy az életében voltak tévedések, sikerek és üresjáratok is. Sok apró munkatársi és személyes élmény köt hozzá. Hatalmas munkabíró képessége volt, sokat olvasott és rengeteg embert ismert. Az örök tenni akarásába belefáradt. Úgy ment el, hogy még sok feladatot hagyott ránk.

Szabadka, 2011. 01. 18.